

Dünya Konferansları Belgelerinde Aile ve Yoksulluk: Saptamalar ve Öneriler

• Dr. Aysel GÜNİNDİ ERSÖZ*

Özet

Dünyada yoksullar kervanına katılan kişilerin sayısı her geçen gün artmaktadır. Göstergeler Dünya nüfusunun %20-25'nin yoksul olduğuna işaret etmektedir. Yoksulluk mutlak ve göreceli olmak üzere iki biçimde tanımlanmaktadır. Mutlak yoksullar en temel ihtiyaçlarını bile karşılayacak gelir düzeyinden yoksunken, göreceli yoksullar da toplumsal ihtiyaçların karşılanmasında zorlanmaktadır.

Birleşmiş Milletlerin "Çevre ve Kalkınma" (1992), "Nüfus ve Kalkınma" (1994), "Dördüncü Dünya Kadın Konferansı" (1995), "HABİTAT" (1995), "Dünya Kalkınma Zirvesi" (1996), Rio+ 5 (1997), Pekin+5 (2000) ve "Dünya Sürdürülebilir Kalkınma" (2002) Konferansları belgelerinde dünya nüfusunun yoksullukla karşı karşıya olduğu kabul edilerek, yoksulluğun ortadan kaldırılması için hükümetler, sivil toplum örgütleri ve yerel yönetimler başta olmak üzere toplumun tüm tarafları için çözüm önerileri üretilmiştir.

Dünya konferanslarının çıktılarında; aile kurumunun önemi, aile kurumunun bu öneminden dolayı desteklenmesi, korunması ve güçlendirilmesinin gereği, özellikle aile içindeki kadın ve kız çocuklarına özel önem verilmesi gerektiği, ailelerin en temel insan hakları olan barınma, eğitim, sağlık, v.b. haklarından yararlandırılmasının gereği vurgulanmıştır.

Türkiye'de bu konferanslara paralel hazırlanan kalkınma planları ve hükümet programlarında da ailenin toplumsal ve ekonomik değişmeye uyum sağlamasına yardımcı olacak tedbirlerin alınacağı, aile bireyleri arasında bağlılık ve dayanışmayı geliştirici ve özendirici politikalara ağırlık verileceği, ailenin gelir sürekliliğinin, sağlık ve eğitim hizmetleri ihtiyacının karşılanması ve aileye sosyal güvenlik ve sosyal yardım sağlanması hususunda düzenlemeler yapılacağı, eğitim harcamalarının aile bütçesi üzerindeki yükünün hafifletilmesi amacıyla yoksul ailelere yardım yapılması için gerekli düzenlemeler yapılacağı ifade edilmektedir.

Anahtar Kelimeler; yoksulluk, yoksulluk ve aileler, Dünya konferansları,

Abstract

The proportion of people living in poverty is increasing gradually in the world. The indicators unveil the fact that 20-25 percent of the world population are in poverty. Poverty can be described at two different levels; absolute poverty and relative poverty. Absolute poverty describes income deficiency in which the basic vital needs could not be succeeded. The relative poverty refers to hardly succeeded social needs. In the documents of "1992 - Conference on Environment and Development", "1994 - International Conference on Population and Development", "1995 - Fourth World Women Conference", "1995 - HABITAT", "1996 - World Summit For Social Development", "1997-Rio +5", "2000 - Beijing +5" and "2002 - World Sustainable Development Conference", the poverty threat to the world population has been admitted and suggestions for the every wings of society including government, NCO and local authorities, have been offered in order to overcome poverty.

The importance of families; support and protection for families; necessity for strengthening families; a major focus especially on women and girl children living in families and help families to succeed their basic needs such as sheltering, education and health, have been strictly emphasized in the final documents of the world conferences.

In Turkey, taking measures to facilitate families to adapt rapid social and economic transformations; emphasizing the policies that encourage cohesive and cooperative relationships between family members; providing sustained family income and educational, health services; implementing necessary arrangements to provide social security and social benefits to families; making direct supports to the families in poverty to manage their educational expenses, are all important headings in governmental programs and state development plans which have been adopted from the world conferences and summits of UN.

Key Words; poverty, poverty and families, World conference

• Giriş

Hızlı sosyal, ekonomik ve yapısal değişimler tüm toplumsal kurumlarla birlikte aile kurumunu da etkilemiştir. Aile kurumunun en temel fonksiyonlarından birisi olan ekonomik fonksiyonu da bu değişimlerden payını almıştır. Yaşanılan ekonomik krizlere bağlı büyüme yerine küçülme yada daralma, gelir dağılımında uçurumların büyümesi, yoksulluğun derinleşmesi, enflasyonun yükselmesi gibi temel süreçler aile kurumunu temelden etkilemektedir. Ailenin yoksullaşması, ailenin toplumsal konumunu, rollerini, aile bütçelerini, işgücüne katılım biçimlerini, ev içi sorumlulukların dağılımını, ailenin varlık durumunu, ailelerin toplumsal çevre ile ilişkilerini ve toplumsal yaşama katılım eğilimlerini etkilemiştir (Cılgı 2001:135).

Ailenin yoksullaşmasına paralel olarak aile içi roller, ilişkiler değişmeye, eşler arasındaki uyum ve ahenk bozulmaya başlamakta, hatta yoksulluk boşanmayı bile gündeme getirebilmektedir. "Aile Yoksulluğu" özellikle aile ve toplumun geleceği olan çocukların sağlıklı ve uygun şartlarda yetişmesini büyük ölçüde etkilemektedir. Böyle dönemlerde çocuk işçiliği gündeme gelmekte ve çocukların eğitimi yarıda bırakmalarına ya da hiç eğitim alamamalarına yol açabilmektedir.

Aile Araştırma Kurumu Başkanlığınca 1996 yılında Gazi Üniversitesine yaptırılan "Yüksek Enflasyonun Aile içi ilişkiler Üzerinde Etkisi" (Öngel ve diğerleri 1997:199) adlı çalışmanın bulgularına göre de; düşük gelirlili ailelerin çocuklarının daha çok aile gelirine katkıda bulunmak ya da ailenin ihtiyacı için çalıştığı, çalışma zaman ve sürelerinin maddi durumları daha iyi ailelerin çocuklarına göre daha uzun olduğu, yoksul aileler arasında aile içi demokrasinin daha az olduğu görülmüştür.

Bu nedenlerle, son on yılda gerçekleştirilen Dünya Konferanslarının Deklârasyon ve Eylem Planlarında genelde yoksulluğun önlenmesi, özeldense aile yoksulluğu ve ailenin yoksulluğunu azaltmak için yapılacaklar konusunda saptamalarda bulunulmuştur.

• 1. DÜNYA KONFERANSLARINDA AİLE YOKSULLUK İLİŞKİSİ 1.1. Yoksulluk Kavramı

Yoksulluk ile ilgili tanımlara bakıldığında mutlak ve

görelili yoksulluk ifadeleri ile karşılaşılmaktadır.

Mutlak yoksulluk bir insanın ya da hane halkının yaşamını minimum düzeyde sürdürebilmesine, yani biyolojik olarak kendisini yeniden üretebilmesi için gerekli kalori ve diğer besin bileşenlerini sağlayacak beslenmeyi gerçekleştirmesine referansla tanımlanmaktadır. Bu temel gereksinimleri karşılamaktan yoksun aynı ve nakdi geliri olanlar mutlak yoksulluk sınırının altında kalmaktadır (Marshall 1999:825).

Görelili Yoksulluk; insanın sosyal bir varlık olmasından hareket etmekte ve kendisini ya da hanehalkını biyolojik olarak değil, sosyal olarak yeniden üretebilmesi için gerekli tüketim ve yaşam düzeyinin saptanmasını içermektedir (<http://www.tesev.org.tr/riol0/rapor>). Bu durumda, belli bir toplumda kabul edilebilir en aşağı tüketim düzeyinin altında kalanlar görelili yoksul olarak tanımlanmaktadır.

Mutlak yoksulluk için temel alınan göstergesi 1 ABD Dolarına eşit günlük harcama düzeyi, görelili yoksulluk için çoğunlukla benimsenen yöntem ise, ülke içindeki ortalama ya da medyan gelirin belli bir oran altında (örneğin %40) geliri olan bireylerin toplama oranının bulunmasıdır (Marshall 1999:825).

Bir günde kişi başına gelirin ortalama 1 ABD Dolarından az olması kıstası temel alındığında dünyanın % 20-25'nin yoksul olduğu söylenebilmektedir.

İnsanların önemli bir oranının yoksulluk sınırında olması, Dünya konferanslarında konunun ele alınarak çözümler üretilmeye çalışılmasına neden olmuştur. Hem dünya nüfusunun yoksullukla karşı karşıya olması hem de gelecek kuşakların yararının korunması amacıyla sürdürülebilir kalkınma kavramı ortaya atılarak uygulanmaya çalışılmaktadır.

Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından 1987 yılında hazırlanan "Our Future Common" (Ortak Geleceğimiz) adlı raporda Sürdürülebilir Kalkınma; bugünün ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarının karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin karşılamak" olarak tanımlanmıştır. Sürdürülebilir kalkınma kavramı iki anlam içermektedir.

1."İhtiyaç" kavramı, özellikle dünyanın yoksullarının temel ihtiyaçları kavramı ki buna her şeyden fazla öncelik verilmelidir.

2. İkincisi ise, çevrenin bugünkü ve gelecekteki ihtiyaçları karşılayabilme yeteneğine teknolojinin ve sosyal örgütlenmenin getirdiği sınırlamalar düşüncesidir (TÇSV 1991: 71).

Birleşmiş Milletler tarafından Rio de Janeiro'da 1992 yılında gerçekleştirilen Çevre ve Kalkınma Konferansı, 1994 yılında Kahire de gerçekleştirilen Nüfus ve Kalkınma Konferansı, 1995 yılında Pekin de gerçekleştirilen 4. Dünya Kadın Konferansı, yine, 1995 İstan-

bul'da gerçekleştirilen HABİTAT Konferansı, 1996 Kopenhag Sosyal Kalkınma Zirvesi, 1997 yılında yapılan RİO + 5 ile 2000 yılında yapılan Pekin + 5 değerlendirmeleri ile sonuncusu 2002 yılında Johannesburg'da gerçekleştirilen Dünya Sürdürülebilir Kalkınma konferanslarında dünya nüfusunun yoksullukla karşı karşıya olduğu kabul edilerek, yoksulluğun ortadan kaldırılabilmesi için hükümetler, sivil toplum örgütleri ve yerel yönetimler başta olmak üzere toplumun tüm tarafları için çözüm önerileri üretilmiştir. Bu çalışmada; 1992 yılında Rio De Jenerio'da gerçekleştirilen Dünya Çevre ve Kalkınma Konferansı ile başlayan ve 10 yıllık süreçte gerçekleştirilen dünya zirve ve konferanslarında kabul edilen deklârasyon ve eylem planlarında aile ve yoksulluk konusunun nasıl ele alındığı, Türkiye'nin bunu kalkınma plan ve programlarına nasıl entegre ettiğine ilişkin saptamalarda bulunularak, yoksul ailelerin durumlarının düzeltilmesine yönelik çözüm önerileri üretilmeye çalışılacaktır.

• 2. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KONFERANSLARI VE ZİRVELERİ 2.1. Çevre ve Kalkınma Konferansı

Rio de Jenerio'da 1992 yılında gerçekleştirilen "Çevre ve Kalkınma Konferansı'nın sonunda üç temel belge kabul edilmiştir. Bunlar; Gündem 21, Rio Deklârasyonu ve Orman Prensipleri Raporudur. Kabul edilen Deklârasyonun birinci ilkesinde; "insan sürdürülebilir kalkınmanın temelidir, doğasına uygun sağlıklı ve üretici bir yaşam sürdürmeye hakkı vardır" denilmektedir. Yine aynı deklârasyonun beşinci ilkesinde; " tüm ülkelerin ve insanların yoksulluğun ortadan kaldırılması için işbirliği yapmaya zorunlu oldukları ve bunun sürdürülebilir bir kalkınmanın temeli olduğu" ifade edilmektedir (www.gopher.un.org/oo/conf/unced/English/rioded.txt).

• 2.2. Nüfus ve Kalkınma Konferansı

Kahire'de 1994 yılında gerçekleştirilen "Nüfus ve Kalkınma" Konferansında kabul edilen ve 16 bölümden oluşan Eylem Planının "Aile, Roller, Haklar, Oluşumu ve Yapısı" konusundaki beşinci bölümde şöyle denilmektedir:

"Hükümetler, aileyi destekleyici bir ortam yaratmak amacıyla, ailenin değişik biçim ve fonksiyonlarını göz önünde bulundurarak, barınma, iş, sağlık, sosyal

güvenlik ve eğitim alanlarında aileye duyarlı politikalar oluşturmalı ve ebeveynin rolü, becerileri ve çocuk yetiştirme konularında eğitsel programları desteklemelidirler."

Hükümetler, sivil toplum örgütleri ve ilgili yerel yönetimler aşırı yoksulluk, sürekli işsizlik, hastalık, ev içi cinsel şiddet, başlık parası, uyuşturucu ve alkol bağımlılığı, akrabalar arasında cinsel ilişki, ihmal ve terk gibi özel sorunlardan etkilenen aileler veya bu ailelerin üyelerine yardım sağlamak amacıyla yeni yöntemler geliştirmelidirler. Hükümetler ve uluslar arası topluluk yoksul ailelere daha fazla destek olmalı ve onlarla daha büyük bir dayanışma içine girmelidir. Tek ebeveynli ailelere destek olunmalı, dul ve yetimlerin ihtiyaçlarına özel dikkat göstermeli, özellikle güç koşullardaki çocuklarla ilgili olarak aile bağlarının kurulmasına önem verilmelidir.

Eylem Planının ilkeler bölümünde ise; "sürdürülebilir kalkınma mülahazalarının merkezini insan olduğu, insanların doğayla uyum içinde sağlıklı ve üretken bir yaşam sürme hakları bulunduğu ve insanların her ulusun en önemli ve değerli kaynağı olduğu" saptaması yapılarak, tüm ülkelerin, bütün bireylere potansiyellerinin en fazlasını kullanabilecekleri fırsatların verilmesini sağlamaları, insanların kendileri ve aileleri için, yeterli yiyecek, giyecek, mesken, su ve temizlik dahil yeterli bir yaşam standardını sağlama hakları olduğu vurgulanmaktadır. Eylem Planının 9. İlkesinde ise, ailenin, toplumun temel birimi olduğu ve bu sıfatla güçlendirilmesi gerektiği ve ailenin geniş kapsamlı destek görmeye hakkı olduğu kabul edilmektedir."

Yoksul ailelerin desteklenmesi ile ilgili eylem planı kararları şunlardır:

"Hükümetler ekonomik yönden yoksul ailelerin tüm üyelerinin para kazanma gücünü artırmaya ve çocukları çalışmaya zorlamak yerine eğitime yöneltmeye önem vermeli; çocukları, bağımlı yaşlıları ve özürli aile bireyleri olan aileleri destekleyici tedbirleri almalıdır" denilmektedir.

• 2.3. Dördüncü Dünya Kadın Konferansı

"Dördüncü Dünya Kadın Konferansında kabul edilen Eylem Planında; Dünyadaki insanların çoğunluğunun özellikle de kadın ve çocukların hayatını etkileyen, kökeni hem ulusal hem de uluslararası alanlarda bulunan, artan yoksulluğun bu durumu şiddetlendirdiği kabul edilerek;

Madde 15; Eşit haklar, fırsatlar ve kaynaklara eşit

ulaşım, aile sorumluluklarının kadın ve erkek tarafından eşit paylaşılması ve aralarında uyumlu bir ortaklık bulunması, kendilerinin ve ailelerinin iyiliği kadar demokrasinin sağlanması içinde çok önemli olduğu;

Madde 29; Kadınların ailede çok önemli bir yeri vardır. Aile, toplumun temel birimidir ve böyle olduğu için güçlendirilmelidir. Ailenin kapsamlı bir korunma ve desteklenme hakkı vardır. Farklı kültürel, politik ve sosyal sistemlerde, çeşitli aile biçimleri mevcuttur. Aile üyelerinin haklarına, yeteneklerine ve sorumluluklarına saygı gösterilmelidir. Kadınların ailenin refahına ve toplumun kalkınmasına büyük katkıda bulunduğu, saptamalarına yer verilmiştir.

Ayrıca, "göç ve bunu takiben aile yapısında meydana gelen değişiklikler, özellikle birçok kişiye bakmakla yükümlü olan kadınların yükünü daha da ağırlaştırmaktadır. Böylece kadının yoksullaşması ya da yoksulluğun kadınsılaşması kavramı ortaya çıkmaktadır. Tüm dünya da yoksullar içinde ailenin bir üyesi olan kadının daha da yoksullaştığı görülmüştür" denilmektedir.

Dördüncü Dünya Kadın Konferansı bir kadın konferansı olması nedeniyle, konular kadın bakış açısıyla ele alınmıştır. 12 kritik alanda ele alınan Eylem Platformu kadın ve yoksulluğun özdeşleştiğini, kadın ve kız çocukların yoksul kesim içindeki oranlarının yüksekliğini, bunu da ekonomik küreselleşme sonucu ülkelerin karşılıklı bağımlılıklarına, sürekli büyüme ve kalkınma mücadeleleri içinde dünya ekonomisinin riskler ve belirsizlikler taşıdığı ve bunun kadınlara yansımalarının daha fazla olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla yoksullukla mücadelenin en önemli unsurunun kadının güçlendirilmesi olduğu vurgulanmaktadır. (KSSGM 1 995 : 32).

• 2.4. Sosyal Kalkınma Zirvesi

Kopenhag'da 1995 yılında gerçekleştirilen "Sosyal Kalkınma Zirvesi" sonucunda kabul edilen deklarasyon ve eylem programında; eylem ve hedeflerin temeli olarak;

"Ailenin güçlendirilmesini sağlayacak politikaların belirlenmesi ve ailenin kararlılığının desteklenmesi, makro ekonomik programlarda ailelerin refahı ve yaşam koşullarının dikkate alınması, ailenin toplum içindeki statüsünü göz önüne alan kapsamlı ve karşılaştırmalı veriler hazırlanması, yoksul ailelerin, çocuklarını okuldan çıkarmama konusunda teşvik edilerek, düşük gelirli topluluklara yönelik okulların kalitesinin yükseltilmesi gibi toplumsal hizmetlerin sağlanması; aile yaşamının dengeli bir biçimde sürmesinin teşvik edilmesi ve aile

fertlerinin çocukların bakımı ve eğitimi ile ilgili sorumlulukları da dahil olmak üzere, bireylerin birbirlerine ev içi yaşamda destek olmalarına yardımcı olunması, topluluk etkinliklerinde aile örgütlenmelerini ve ağlarının desteklenmesi ve bu etkinliklere katılması, aileye destek sağlayan sistemlerin güçlendirilmesi; konuları yer almaktadır. (www. can aktan, org/ekonomi /yoksulluk/besinci-bol/ bm.kopenhag.htm.).

• 2.5. İnsan Yerleşimleri Konferansı (HABİTAT)

İstanbul'da gerçekleştirilen "HABİTAT II. İnsan Yerleşimleri" Konferansında kabul edilen kararların 31. Maddesinde; "aile toplumun temel birimidir, bu nedenle güçlendirilmeli, kapsamlı bir biçimde korunmalı ve desteklenmelidir" denilmektedir. Değişik kültürel, politik ve toplumsal sistemlerde çeşitli aile biçimleri bulunmaktadır. Evliliğe taraflar tamamen özgür iradeleri ile karar vermeli ve ailede karı ile koca eşit ortaklar olmalıdır. Aile bireylerinin hak, yetenek ve sorumluluklarına saygı gösterilmelidir. Yerleşimlerin tasarım, gelişim ve yönetiminde ailenin yapıcı rolü, göz önüne alınmalıdır. Toplum, ailenin yeterli konut içinde temel hizmetlerden ve sürdürülebilir geçim kaynaklarından yararlanarak bütünleşmesi, yeniden bir araya gelmesi, korunması, gelişmesi ve güvenliğinin sağlanması için gereken tüm koşulları yerine göre kolaylaştırmalar.

Gerçekleştirilmesi taahhüt edilen hedefler arasında ise; Sosyal bütünleşmedeki önemli katkısını kabul ederek ailenin destekleme, eğitme ve yetiştirme rollerini yerine getirmesine yardımcı olmak, çocukların bakımına özel ihtimam göstermek, ailelerin ve en muhtaç ve korunmasız durumdaki aile bireyleri başta olmak üzere münferit aile bireylerinin konut gereksinimlerini en iyi şekilde karşılayacak sosyal ve ekonomik politikaları teşvik etmek; ayrıca cinsler arasında eşitliği sağlamak, kadınlar başta olmak üzere tüm insanların topraktan yararlanma, güvenli içme suyu, kanalizasyon gibi temel hizmetler, sağlık, eğitim haklarının verilmesi yer almaktadır (www . Çanaktan . org / ekonomi / yoksulluk / besinci.bol / insan yerleşimleri, htm)

• 2.6. Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi

2002 yılının Ağustos ayında Johannesburgta gerçekleştirilen 21. Yüzyılın ilk büyük Zirvesinde, "Çevre ve

Kalkınma Konferansı" sonrasında kabul edilen kararların uygulama başarılarının değerlendirilmesi yapılmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın temel koşullarından birisi temel toplumsal grupların karar alma süreçlerine en geniş ölçekte katılımıdır. Bu temel toplumsal grupların kendilerini ilgilendiren konulardan haberdar edilmesi ve bu süreçlere katkıda bulunmalarını kolaylaştırmak, amacıyla zirveye temel toplumsal gruplar olarak kadınlar, işçi ve ticaret birlikleri, çiftçiler, çocuklar ve gençler, yerli halk, bilim ve teknoloji grupları, yerel yönetimler, iş ve sanayi ile sivil toplum örgütlerinin temsilcileri katılmışlardır. Tüm toplumsal gruplar görüşlerini yansıtan tartışmaları zirveye taşımışlardır. (www. cevre.gov.tr / johannesburg/zirvedokuman / zirvesonuc.htm)

Zirve sonucunda hükümetler beş öncelikli alanda (Su, Enerji, Sağlık, Tarım ve Biyolojik Çeşitlilik) atılacak adımlar konusunda taahhütlerde bulunmuşlardır. Zirvenin iki resmi sonuç belgesinden birisi; ulusal,

gerektiği konularının tüm konferanslarda vurgulandığı görülmüştür.

• 3. TÜRKİYE'DE YOKSULLUK KAVRAMINA İLİŞKİN AÇILIMLAR

3.1. Ekonomik Göstergeler

Gelir dağılımındaki eşitsizliğin derecesini göstermek için kullanılan ölçütlerin başında yer alan GİNİ katsayısına göre Türkiye'deki gelir dağılımındaki dengesizlik artarak devam etmektedir.

Türkiye genelinde en yoksul yüzde 20'lik hane halkı grubunun gelir payı 1987 yılında %5.24 iken, 1994 yılında yüzde 4.86'ya gerilemiştir. En zengin yüzde 20'lik grubun payı, bu yıllar arasında, yüzde 49.9'dan, yüzde 54.9'a yükselmiştir (DPT 2000:99).

Tablo 1: Hanelerin % 20'lik Dilimlere Göre Yıllık Kullanılabilir Gelirleri

	Türkiye Geneli	Kent	Kır
Birinci % 20	4.9	4.8	5.6
İkinci % 20	8.6	8.2	10.1
Üçüncü % 20	12.6	11.9	14.8
Dördüncü % 20	19.0	17.9	21.8
Beşinci % 20	54.9	57.2	47.7
GİNİ katsayısı	0.49	0.51	0.41

Kaynak: DİE, 1994 Hane Halkı Gelir Dağılımı Anketinin Geçici Sonuçları

bölgesel ve küresel ölçelerde eylem önerileri sunan Uygulama Planı, diğeri ise; devlet ve hükümet başkanları tarafından imzalanan Siyasi Bildiridir.

On bölümden oluşan Eylem Planının ikinci bölümü yoksulluğun ortadan kaldırılmasına ayrılmıştır. İkinci bölümde göze çarpan en önemli konu yoksullukla mücadele amaçlı bir Dünya Dayanışma Fonu kurulması ve 2015 yılına kadar günlük 1 dolardan daha az geliri olan ve açlıkla yaşamını sürdüren insan sayısının yarıya indirilmesidir (www. cevre. gov. tr / johannesburg / zirve dokuman / zirve sonuc, htm)

On yıllık süreçte gerçekleştirilen bu konferans ve zirvelerin ortak paydasına bakıldığında; ailenin toplumun temel birimi olduğu, ailenin destekleme, eğitime ve yetiştirme fonksiyonlarını yerine getirebilmesi için güçlendirilmesinin önemi, ailelerin refah ve yaşam koşullarının iyileştirilmesinin, ailelerin temel ihtiyaçlarını (barınma, korunma, sağlık, eğitim v.b.) karşılayıcı politikalar geliştirilmesinin, özellikle yoksul ailelerin çocuklarının eğitim ihtiyaçlarının karşılanması

Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından 1994 yılında gerçekleştirilen "1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketinin" verileri en düşük gelirden, en yüksek gelire doğru sıralanarak, % 20'lik eşit gruplara ayrıldığında; en yoksul % 20'lik grup gelirden 4.9 oranında pay alırken, en yüksek %20'lik grubun Türkiye genelinde %54.9'luk pay aldığı görülmektedir.

Kullanılabilir gelirden bölgelerin aldıkları pay incelendiğinde, en yüksek payı % 38.6'ı ile Marmara bölgesinin, en düşük payı ise % 4.5 ile Güneydoğu Anadolu ve % 5.7 ile Doğu Anadolu bölgelerinin aldığı görülmektedir.

Son yıllarda Birleşmiş Milletler tarafından kullanılan İnsani Gelişme Endeksi; yaşam beklentisi, erişkin okuryazar oranı, eğitim düzeyi, kişi başına GSYİH ile ölçülen bir yaşam standardından oluşmaktadır. Buna göre Türkiye 173 ülke arasında 85. sırada yer almaktadır. 26 Ağustos- 4 Eylül 2002 tarihleri arasında Güney Afrika Cumhuriyetinin Johannesburg şehrinde gerçekleştirilen Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Konferansına

Tablo 2: Kullanılabilir Gelirden Bölgelerin Aldıkları Paylar

BÖLGELER	Gelirden Alınan Pay %
Marmara Bölgesi	38.6
Ege Bölgesi	13.9
iç Anadolu Bölgesi	15.4
Akdeniz Bölgesi	11.0
Karadeniz Bölgesi	10.9
Doğu Anadolu Bölgesi	5.7
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	4.5

Kaynak: DİE, 1994 Hane Halkı Gelir Dağılımı Anketin Geçici Sonuçları

sunulan Türkiye Ulusal Raporunda Türkiye genelinde yoksulların oranının % 15 olduğu ifade edilmektedir, (<http://www.tesev.org.tr/riolo/rapor>)

• 3.2. Kalkınma Planları ve 58. Hükümet Programında Yoksulluk

Dünya Konferansları ve Zirvelerinin sonuç deklarasyonları ve eylem planlarının Türkiye'deki yansımalarını görmek için öncelikle kalkınma planlarına bakmakta yarar bulunmaktadır.

Dünya Konferanslarının eylemlerinin yer alabileceği ilk kalkınma planı olması nedeniyle öncelikle Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planına bakmakta yarar görülmektedir. Planın aile ve yoksullukla ilgili amaç ve politikaları şunlardır;

Türk toplumunun temel taşı olan ailenin korunması ve desteklenmesi temel ilkedir.

Ailenin gelir sürekliliğinin, sağlık hizmetleri ihtiyacının ve sosyal güvenliğinin sağlanması suretiyle güçlendirilmesine, kriz durumlarında ihtiyaç ve sorunlarının giderilmesine yardımcı olacak bir sistemin geliştirilmesine yönelik düzenlemeler yapılacak; çocuk yetiştirme, yaşlı ve engelli üyelerinin bakımı konularında ailenin eğitilerek desteklenmesi sağlanacaktır.

Aileyi korumak ve desteklemek amacıyla uygulanacak politikalarda kadın-erkek eşitliğinin güçlendirilmesine özen gösterilecektir (DPT 1 997: 10-11).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında ise, aileye yönelik " güçlü bir sosyal güvenlik işlevine sahip olan aileye yönelik destek çalışmalarının kurumsal düzeyde yürütülmesinin önemi toplumdaki hızlı değişme nedeniyle artmaktadır" denilmektedir. Ailenin toplumsal bir kurum olarak güçlendirilmesi ise ana strateji olarak planda yer almaktadır.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planının Aile, Kadın ve Çocuk ile Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla

Mücadele alt başlıkları altında aile ve yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yönelik Amaç, İlke ve Politikalar şöyle belirlenmiştir.

Ailenin toplumsal ve ekonomik değişmeye uyum sağlamasına yardımcı olacak tedbirler alınacağı, aile bireyleri arasında bağlılık ve dayanışmayı geliştirici ve özendirici politikalara ağırlık verileceği, ailenin gelir sürekliliğinin, sağlık ve eğitim hizmetleri ihtiyacının karşılanması ve aileye sosyal güvenlik ve sosyal yardım sağlanması hususunda düzenlemeler yapılacağı, eğitim harcamalarının aile bütçesi üzerindeki yükünün hafifletilmesi amacıyla yoksul ailelere yardım yapılması için gerekli düzenlemeler yapılacağı ifade edilmektedir (DPT 2000:94).

Yoksullukla mücadele amacıyla; sosyal yardım ve hizmetlerin yoksul kesimlere daha etkin bir şekilde ulaştırılması, bu çerçevede, merkezi idare ile işbirliği içinde mahalli idarelerin, özel sektörün ve sivil toplum kuruluşlarının yoksullukla mücadele programlarında daha etkili bir şekilde yer almalarının teşvik edileceği, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlerin dar gelirli ve yoksul kesimler için ulaşılabilir ve kullanılabilir olmasının sağlanacağı ve bu kesimlerin konut ihtiyacını gidermeye yönelik projelerin teşvik edileceği vurgulanmaktadır (DPT 2000:102).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında aileye yönelik amaçlar, ilkeler ve politikalar arasında yoksulluk ile ilgili olanları; yoksul ailenin gelir sürekliliğini sağlama, hizmet sunma ile yoksul ailenin eğitim yükünü hafifletme amaçları öne çıkmaktadır. Bunlarla ilgili ilkeler ise; gelir sürekliliği, hizmet ihtiyacını karşılama, sosyal güvenlik ve yardım sağlama, yoksul aileye yardım, ailenin eğitim harcamaları yükünü hafifletmek, politika olarak ise, gerekli düzenlemelerin yapılacağı ifadelerine yer verilmiştir.

Dünya konferanslarında alınan kararların ve kabul edilen eylemlerin hükümet programlarına yansımaları görmek üzere 58. Hükümet programına bakıldığında

şunlar görülmektedir.

58. İnci Hükümet programında; "Hükümetimiz üstlendiği sosyal sorumlulukların gereği olarak, krizden olumsuz etkilenmiş kesimlerle yakından ilgilenecek, sosyal yardım projelerini uygulamaya koyacaktır."Resmi verilere göre, nüfusumuzun yüzde 15'i açlık sınırının altındadır. Hükümetimiz, insan haklarına ve Anayasaya aykırı olan bu acı tabloya kayıtsız kalmayacaktır. Hükümetimiz, uygulayacağı sosyal politikalar çerçevesinde bu acil sorunun çözümüne öncelik verecektir." denilmektedir.

"Özellikle kentlerde artan yoksulluğun, geniş halk kitlelerinin ekonomik,siyasal ve sosyal hayattan dışlanması ve giderek marjinalleşmesine neden olduğu, bu durumun kentlerde asayiş ve huzurun bozulmasına, zenginle yoksullar arasındaki yaşam standardı farkının açılmasına, toplumsal kutuplaşmaya ve "umutsuzluk"duygusunun yaygınlaşmasına neden olduğu, bölgeler ve iller arasındaki gelişmişlik farklarının artarak devam ettiği saptamalarında bulunularak;

Gelir dağılımı ve yoksullukla mücadele alanında şu politikaların hayata geçirileceği söylenmektedir.

"Sosyal politikalarla uyumlu, sosyal bütünleşmeyi ve dayanışmayı sağlayıcı, işsizliği azaltıcı ve yoksulluğu ortadan kaldıracı, gelir dağılımının adil olduğu bir yapı yaratılacaktır" denilmektedir. Ayrıca; kapsamlı bir yoksulluk programının uygulamaya konulacağı, açlık sınırı altındaki nüfusa götürülecek hizmetlerin sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesi için bir veri tabanı kurulacağı ve açlık sınırı altındaki ailelerin belirlenerek destekleneceği, eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak için yoksul ailelerin çocuklarına eğitim ve sağlık yardımları yapılacağı ifadeleri de yer almaktadır (Resmi Gazete 2002:1).

Türkiye'de yoksulluk içinde bulunan birey ve ailelere sosyal hizmet ve yardım veren birçok kuruluş bulunmaktadır. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu ve Fona bağlı çalışan 931 vakıf aracılığıyla yoksul ailelere ve bireylere ayni ve nakdi yardımlar verilmektedir. Ayrıca, bazı kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütleri de yoksul aile ve bireylere yönelik sosyal hizmet ve yardımlar yapmaktadır.

Hanenin gelir düzeyi ve hiçbir sosyal güvencesi olmaması ölçütü temel alınarak verilen yeşil kart uygulaması kapsamında 2002 yılında toplam başvuran 14.4 milyona ulaşmıştır. Ancak, bu sayısının bu kadar yüksek olması sistemin işleyişinde bir yetersizlik olduğunu göstermesi ve muhtaçlığın ispatlanmasına ilişkin somut bir yoksulluk ölçütü geliştirilememiş olmasına bağlıdır (AAK 2002:380).

Kentleşme, göç olgusu ile aile yapısındaki değişimin hızlanması, gelir dağılımının bozulması ve işsizlik gibi nedenlerle sosyal yardım ve sosyal hizmete ihtiyacın artmasına karşın bunların karşılanmasına yönelik sistematik ve bütüncül bir sosyal hizmet ve sosyal yardım ağı oluşturulamamıştır. Ailelere götürülen yardımlar yetersiz, dağınık ve düzensiz bir görünüm sergilemektedir (AAK 2002:381).

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu tarafından finansmanı Dünya Bankası ve IMF tarafından karşılanmak üzere Sosyal Kalkınma ve Destek Projesi hazırlanmıştır. Proje ile; hem yoksulları hedef alan bir güvenlik ağı oluşturmak hem de yoksulluktan kurtulabilmeleri için trampen görevi üstlenecek bir sosyal yardım sistemi kurmak amaçlanmaktadır. Sosyal Kalkınma ve Destek Projesinin amaçları şunlardır.

1. Krizden etkilenen en yoksul kesime acil gıda, yaka cak, eğitim ve sağlık harcamaları için gelir desteği sağlamak.
2. Yoksul kesimlere hizmet götüren hizmet ve sosyal yardım kurumlarının kapasitesini artırmak.
3. Çocuklarını okula gönderemeyen veya okuldan almak zorunda kalan veya okul öncesi yaş çocuk larını düzenli sağlık kontrollerine götürmeyen nüfusun en yoksul yüzde 6'sının ailelerini ekonomik yönden desteklemek.
4. En yoksul %36'lık kesimin gelir getirici ve istihdam fırsatı yaratıcı projeleri desteklemek (Sosyal yardım laşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu 2002: 1).

Temel sağlık ve eğitim hizmetlerinin iyileştirilmesi için nüfusun en yoksul %6'lık bölümünü hedef alan projenin Şartlı Nakit Transferi alt bileşeninin pilot uygulamaları yapılmış olup, yaygınlaştırma çalışmaları sürmektedir. Diğer bir bileşen olan ve Türkiye'nin en yoksul %36'lık kesiminin gelir elde etme ve istihdam fırsatlarını artırmaya yönelik bileşen kapsamında proje değerlendirmeleri devam etmektedir. Projenin henüz pilot uygulama aşamasında olması nedeniyle üzerinde fazla yorum şansı bulunmamaktadır. Ancak, bu güne kadar aileye yönelik yapılan sosyal hizmet ve yardımlarda süreklilik sağlanamamıştır. Aileye götürülen hizmetler daha çok ayni ve nakdi yardımlar şeklinde olmuştur.

• 4. TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Özellikle ekonomik kriz ve bunalım dönemlerinde ailenin ekonomik fonksiyonu ve aileler arasında dayanışmanın önemi daha da artmaktadır. Toplum bilimci Emre Kongar (www.kongar.org / güncel / 24 ara

2001 Php). Türkiye'de yaşanan ekonomik bunalımların yağma hareketlerine dönüşmemesinin nedenlerini; aile içi ve aileler arası dayanışmanın, bireylere asgari ölçüde sosyal güvenlik sağlamasına bağlayarak, aynı ailede çalışan kişi sayısının yoksul aileler arasında artması ve elde edilen "hane halkı gelirin" tek elde toplanarak harcanmasının, dolayısıyla akrabalar arası dayanışmanın, bireysel patlamalar için bir emniyet supabı oluşturmaya bağlamaktadır. Yine, Türkiye'de kentlerin halen tarım ekonomisi ile ilişkilerini devam ettirmesi ile ilişkilerini kesmemiş olması, Kentsel yoksulluk alanlarında oturan ailelerin, yani gecekondu sakinlerinin kırsal kökenlerinden yardım alabilmeleri ile açıklamaktadır. Bu nüfusun kırsal kökenlerinden kaynaklanan ilişkilerinin bir ölçüde devam etmesi en azından bu aileler için hem maddi hem de manevi olarak bir güvenlik işlevi yerine getirmektedir.

Dünya konferansların belgelerinde genelde yoksul insanların sayısının her geçen gün arttığı, özelde ise, ailenin önemi, güçlendirilmesi gereği ile ailelerin fonksiyonları yerine getirmesine yardımcı olunması gerektiği genel kabul görmüştür. Türkiye'de bu paralelde geliştirilen kalkınma planları ve hükümet programlarında yoksul ailelerin gelir sürekliliğinin sağlanması, ailelere hizmet sunumu ve ailenin eğitim yükünü hafifletme amaçları öne çıkmaktadır. Nitekim yoksullara yardım etmek üzere kurulmuş Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonundan gıda, giyecek, yakacak, eğitim ve sağlık yardımları yapılmaktadır. Yoksul ailelere gelir getirici ve beceri kazandırma amaçlı olarak başlatılan çalışmalar ise henüz pilot uygulama aşamasındadır.

Bu doğrultuda, yoksul ailelere yönelik yapılacak çalışmalar için aşağıdaki konular önerilmektedir.

1. Yoksulluk ölçütü geliştirilerek, aynı ve nakdi yardımlar bu ölçütlere göre dağıtılmalıdır.
2. Aileye götürülen hizmetler bütüncül ve sistematik olmalıdır.
3. Ailelerin ekonomik ve sosyal bir değişim sürecinde olduğunun bilincinde olarak aileleri ilgilendiren bu eğilimin neden ve sonuçlarını ortaya çıkarıcı araştırmalar yapılmalı, tanımlanmalı ve analiz edilmelidir.
4. Yoksul ailelere yönelik kamu veya özel kuruluşlar tarafından götürülen yardım programlarında koordinasyon sağlanmalı, sürdürülebilirlik esas olmalıdır.
5. Aile ile ilgili çalışan sivil toplum örgütlerinin önemi vurgulanmalı, var olanların kapasiteleri geliştirilmelidir.
6. Devlet, sivil toplum örgütleri ve özel kuruluşlar tarafından aile odaklı projeler üretilmelidir.

7. Ailelere ekonomik fonksiyonlarını yerine getirirken yardımcı olacak yasal ve idari düzenlenerek yapılmalıdır.
8. Aile içinde daha dezavantajlı olan kadın ve kız çocuklarının durumunun iyileştirilmesine yönelik özellikle eğitim olanakları artırılmalıdır.
9. Yoksul ailelerin çocuklarının eğitim ihtiyaçlarını karşılanmasına yönelik tedbirler alınmalıdır.
10. Ailelere gerekli kaynaklara ulaşma becerileri kazandırılmalıdır.

• Kaynaklar

---

1. Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı (2002). 2001 Yılı Aile Raporu. Ankara: Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
2. Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı HABİTAT II. HABİTAT Gündemi ve İstanbul Deklarasyonu ' www.canaktan.org/ ekonomi / yoksulluk / besinci.bol/bm.insan yerleşimleri, html).
3. Birleşmiş Milletler Kopenhag Toplumsal Kalkınma Deklarasyonu ve Eylem Programı. www. çanaktan, org / ekonomi / yoksulluk / besinci- bol.kopenhag. htm.
4. Birleşmiş Milletler (1994). Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansında Kabul Edilen Eylem Planı. Ankara: Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu yayını.
5. Cılgı, 1.(2001) Ekonomik Kriz ve Aile 1. Ulusal Aile Hizmetleri Sempozyumu 2000'li Yıllarda Aile Hizmetleri, (135-145), Ankara:Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayını
6. Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (1997). 1994 Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı Eylem Planı'nın Türkiye'deki Uygulamaları Ankara: DPT yayını.
7. Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, (2000). Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001 - 2005 Ankara: DPT Yayını.
8. Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (2001) AİLE (Özel-İhtisas Komisyonu Raporu). Ankara, DPT Yayın No: 2502 ÖİK. 578
9. DIE, 1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketinin Geçici Sonuçları, www. die. gov. tr/ Turkish / Sonist / HH
10. Güncel Yazılar, http: // www. Kongar, org / guncel/(24 Aralık 2001)
11. Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü 1995, Eylem Platformu ve Pekin Deklarasyonu. Ankara: Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü yayını.
12. Marshal, G. (1998). Sosyoloji Sözlüğü, Çevirenler Osman Akınbay, Derya Kömürcü, Ankara Bilim ve Sanat Yayınları
13. Öngel, Erkan ve diğerleri (1997) Yüksek Enflasyonun Aile İçi İlişkiler Üzerine Etkisi. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları
14. Report of The United Nations Conference On Environment and Development. www. gopher. un. org/ oo / conf / unced /

- English / rioded. txt.
15. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (2002). Yerel Girişimler El Kitabı. Ankara: SYDTF Yayını
  16. T.C. Başbakanlık Resmi Gazete, (2002). 58. Hükümet Programı. 29 Kasım 2002 gün ve 34951 sayılı s. 124
  17. Yoksullukla Mücadele ve Sürdürülebilir Kalkınma <http://www.tesev.org.tr/rio.10/rapor>
  18. Türkiye Çevre Sorunları Vakfı (1987). Ortak Geleceğimiz Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu Raporu. Ankara: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını.
  19. Zirve Sonuç Belgeleri, [www.cevre.gov.tr / johannesburg / zirvedokuman / zirvesonuc. htm](http://www.cevre.gov.tr/johannesburg/zirvedokuman/zirvesonuc.htm).